

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)
«__» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 2024 р.

ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ НАСЕЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ М. КРИВИЙ РІГ)

Кваліфікаційна робота студента групи Гм-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Патенка Олександра Олександровича
Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Ганчук О. В.

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____
Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Патенко Олександр Олександрович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Патенко

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ НАСЕЛЕННЯ	7
1.1. Зміст поняття «географічні знання» у науковій літературі	7
1.2. Методичні підходи до визначення змісту географічних знань у навчальних програмах з курсу географії (1990-2022 рр.)	14
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ НАСЕЛЕННЯ (на прикладі м. Кривий Ріг).....	19
2.1. Методика визначення стану сформованості географічних знань населення м. Кривий Ріг	19
2.2. Вивчення стану сформованості географічних знань населення м. Кривий Ріг	21
2.3. Методичні рекомендації щодо підвищення рівня географічних знань населення м. Кривий Ріг	31
Висновки до розділу 2	37
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні глобалізаційні зміни та технологічний процес зумовлюють суттєві зрушення в суспільстві й актуалізують значення географічних знань, які є критично важливими для розуміння суспільних змін. Географічні знання сприяють формуванню у населення здатності орієнтуватися у просторі, розуміти глобальні тенденції, природні явища та культурні відмінності. Вони не лише сприяють розвитку особистості, а й допомагають у професійній діяльності та усвідомленні місця людини у світі.

Географічні знання є певною мірою універсальними, оскільки необхідні не лише для формування критичного мислення, географічного світогляду, а й для успішного розв'язання прикладних завдань багатьох галузей народного господарства, а також розуміння сутності фізико-географічних, культурно-історичних та соціально-економічних явищ та процесів. Недостатній рівень географічних знань обмежує професійні можливості та знижує конкурентоспроможність людини на ринку праці.

На важливості географічних знань наголошували у своїх наукових працях багато вчених (О. І. Шаблій, О. М. Топузов, С. Г. Кобернік, М. Д. Пістун, В. М. Самойленко, І. П. Касіяник, В. З. Мисько, Т. Г. Назаренко, В. П. Корнєєв, Г. П. Пустовіт, А. Й. Дахній, Н. А. Пустовіт та інші). [5, 9, 10, 11, 23, 24, 37]

Разом з тим, проаналізувавши наукову літературу було з'ясовано, що досліджень, які б вивчали рівень географічних знань дорослого населення недостатньо. З огляду на це обрано тему кваліфікаційної роботи: «**Вивчення рівня географічних знань населення (на прикладі м. Кривий Ріг)**», яка є актуальною та представляє значний теоретичний та практичний інтерес.

Мета дослідження полягала у визначенні вихідного рівня географічних знань населення (на прикладі м. Кривий Ріг) та розробленні методичних рекомендацій щодо його підвищення.

Обрана мета зумовила виконання таких **основних завдань**:

- 1) визначити сутність та зміст поняття “географічні знання” у науковій літературі;
- 2) дослідити підходи до визначення змісту географічних знань на основі аналізу навчальних програм з курсу географії (1990-2022 рр.);
- 3) з’ясувати вихідний рівень географічних знань населення м. Кривий Ріг;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня географічних знань населення.

Об’єктом дослідження є географічні знання населення (на прикладі м. Кривий Ріг).

Предмет дослідження – вивчення рівня географічних знань населення (на прикладі м. Кривий Ріг).

Для розв’язання поставлених завдань використані такі **методи дослідження**:

теоретичні:

- логіко-семантичний метод був використаний для поглибленого вивчення понятійного апарату, з’ясування змісту поняття «географічні знання»;
- структурно-функціональний метод допоміг визначити, які функції виконують географічні знання у повсякденному житті людей;
- метод порівняння дозволив порівняти чи є певні групи населення, які мають кращі або гірші географічні знання;
- метод аналізу та синтезу допоміг оцінити поточний рівень географічних знань серед різних груп населення;
- метод класифікації був використаний з метою визначення рівні географічних знань;

емпіричні:

- метод узагальнення дозволив зробити висновки з теми кваліфікаційної роботи та узагальнити матеріал.

Практичне значення роботи. Сукупність представлених у даній кваліфікаційній роботі теоретичних та практичних положень, висновків та

результатів можна використовувати під час подальших досліджень рівня географічних знань населення.

Структура роботи

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел (41), додатків (1).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ НАСЕЛЕННЯ

1. 1. Зміст поняття «географічні знання» у науковій літературі

Освіта є найважливішим конструктором цивілізації, визначальним чинником соціально-економічного поступу, основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку кожного суспільства. Система освіти – це сукупність навчальних і навчально-виховних закладів, які відповідно до законів забезпечують загальну середню і вищу освіти, здобуття спеціальності або кваліфікації, підготовку або перепідготовку кадрів для економіки й культури. [12]

У статті 29 Закону України «Про освіту» окреслюється структура освіти в Україні, яка включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; аспірантуру; докторантуру; самоосвіту. У статті 30 цього ж закону зазначено освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, такі як: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта. [29]

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток особистості, формування ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві, забезпечення соціальної адаптації, розвиток критичного мислення та здатності до навчання протягом життя. Освіта сприяє формуванню свідомої та відповідальної особистості, здатної вирішувати актуальні суспільні, екологічні та економічні проблеми, зберігаючи при цьому цінності гуманізму, демократії та сталого розвитку. [25]

Основними завданнями освіти є:

- формування в учнів критичного мислення та здатності аналізувати інформацію;
- розвиток навичок ефективної комунікації;
- оволодіння сучасними цифровими технологіями;

- підтримка творчого потенціалу та інтелектуального розвитку особистості;
- виховання соціальної відповідальності та толерантності;
- підготовка до навчання протягом життя та адаптації до змін.

Результатом освіти є формування навчальних досягнень, в яких основою є географічні знання. Вони охоплюють систематизовану сукупність понять, уявлень, закономірностей та фактів, інтегруючи природничі, соціальні та економічні знання.

Однією з основних цілей географічної освіти є оволодіння специфічними знаннями про об'єкти живої та неживої природи, адже ці об'єкти мають дві спільні властивості: вони взаємопов'язані та мають чітку просторову організацію. Відповідно, географія займає важливе місце в системі шкільної освіти та в процесі формування світогляду учнів, оскільки забезпечує їх знаннями про природні процеси, взаємозв'язки між різними компонентами географічної оболонки та культурно-соціальними аспектами життя людства. Саме вивчення географії сприяє розумінню сучасних глобалізаційних процесів та здатності орієнтуватися у сучасному світі. [41]

Значним завданням географії є ознайомлення учнів з природними умовами та ресурсами різних територій, що сприяє розумінню впливу природних факторів на життя людства та його господарську діяльність. Географічні знання дозволяють учням досягнути просторову організацію сучасного світу, що є ключовим для усвідомлення глобальних проблем, таких як зміни клімату та природні катастрофи, які виникають внаслідок них; урбанізація, демографічні зміни та економічна нерівність населення..

У шкільній освіті географія відіграє важливу роль у формуванні навичок роботи з картографічними матеріалами, що дозволяє учням орієнтуватися у просторовій інформації та вивчати закономірності розміщення природних та суспільних явищ. Зокрема, вивчення карт, діаграм, схем та інших наочних матеріалів сприяє розвитку просторового мислення, що є необхідною

компетенцією для сучасної людини в умовах постійної глобалізації та технологічного прогресу.

Географія формує в учнів міждисциплінарне розуміння проблем сучасного світу. Вона розглядає не лише природні чинники, але й соціально-економічні аспекти розвитку різних регіонів, зокрема вплив політичних, економічних та культурних процесів на просторову організацію суспільства. Це сприяє формуванню громадянської відповідальності та глобального мислення, допомагаючи учням усвідомити роль кожної країни та регіону у світовій системі.

Вивчення географії дозволяє учням краще розуміти економічні процеси на різних рівнях: від локальних до глобальних. Географічні знання допомагають аналізувати господарську діяльність країни, демографічні процеси, вплив глобалізації на різні регіони світу, а також розподіл економічної діяльності. Географічна освіта допомагає людям краще розуміти світ, його різноманітність та складні взаємозв'язки між людьми, природою та суспільством. [16]

Таким чином, географія займає важливе місце в системі шкільної освіти, виконуючи функції, які виходять за рамки простого ознайомлення з картою світу. Вона сприяє формуванню екологічної, культурної, економічної та глобальної грамотності учнів, що є основою для їхнього успішного майбутнього. Вивчення географії допомагає розуміти сучасний світ у всій його складності та взаємозалежності, що є необхідним для адаптації до швидких змін у глобальному середовищі.

Знання є багатовимірним і багатоаспектним феноменом, який досліджується різними науками, зокрема філософією, психологією, педагогікою, логікою, методологією та соціологією.

У визначеннях, даних у працях різних авторів, поняття «знання» пов'язується з відомостями про довкілля й людину, інформацією про ту чи іншу предметну галузь. [4] Філософія трактує поняття «знання» як відбиття об'єктивних характеристик дійсності в свідомості людини. [40] За

визначенням В. Зубко, знання – це теоретично узагальнений суспільно-історичний досвід, результат пізнання людиною дійсності. [36]

У нашій кваліфікаційній роботі нам близьке трактування сутності поняття «знання», яке подано в Енциклопедії сучасної України: знання – це сукупність відомостей, набутих у процесі повсякденного досвіду, навчання та спеціальних способів дослідження. [7]

Географічні знання являють собою відображення зовнішнього світу у світогляді людини, оскільки вони є ключовим компонентом змісту шкільної географії, оскільки забезпечують систематизацію знань про навколишнє середовище. В нашому дослідженні ми трактуємо географічні знання як сукупність уявлень, фактів, понять, закономірностей і принципів, що відображають взаємозв'язки між природними, соціально-економічними та культурними процесами на Землі. Емпіричні географічні знання (факти, уявлення) описують зовнішні характеристики географічних об'єктів, процесів та явищ. Водночас теоретичні географічні знання (поняття, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності) узагальнено відображають сутнісні характеристики географічних об'єктів і процесів, а також виявляють їх внутрішні взаємозв'язки та закономірності, що сприяє глибшому розумінню природи цих явищ. [1; 10; 14].

Емпіричні географічні знання є основою для формування теоретичної системи географічних знань. Формуванню уявлень про просторове розміщення географічних об'єктів сприяє аналіз, класифікація та узагальнення фактів. До структури емпіричних знань входять такі складові, як географічні факти, уявлення та номенклатура, які відіграють важливу роль у систематизації знань про довкілля. [2; 5]

Основою для формування теоретичних знань і шкільній географії є факти. Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити учнів аналізувати навчальний текст, знаходити фактичний матеріал у ньому та на основі цього робити висновки та виявляти закономірності. Факти є необхідними для отримання повної інформації про географічні об'єкти (наприклад, площа

певної території, чисельність населення, найвищі точки на Землі тощо), проте кожен факт потребує осмислення. У процесі підготовки до уроку вчитель визначає фактичний матеріал, на основі якого будуються теоретичні положення, поняття та закономірності. [38]

Джерелами фактичного матеріалу є навчальні тексти, загальногеографічні та тематичні карти, кількісні показники, а також наочні засоби навчання. Наприклад, аналіз карт тектонічної будови допомагає визначати основні форми рельєфу, закономірності їх поширення, визначати час їх виникнення, тощо. Для ефективною роботи з географічними картами вчителю слід підготувати відповідну систему завдань, яка сприятиме поглибленому розумінню теми.

Факти відіграють важливу роль у конкретизації загальних понять і формуванні цілісного уявлення про географічні явища. Однак у педагогічній практиці іноді спостерігається тенденція до надмірної уваги до окремих фактів, коли їхній аналіз стає самоціллю. Це призводить до ізольованого розгляду фактів, без належного зв'язку з іншими поняттями, що обмежує формування системного розуміння географічної науки. [38]

Формування уявлень базується на сенсорному досвіді, якому належить ключова роль у процесі пізнання. Неможливо сформувати нові уявлення, якщо такий досвід відсутній. Географічні уявлення є ментальними образами географічних об'єктів, зафіксованими в пам'яті, які можна сформувати через безпосереднє спостереження об'єктів у природі, на моделях або зображеннях. Вчитель може формувати багато географічних уявлень через дослідження місцевих природних об'єктів та явищ, таких як річки, озера, рівнини, гори, кліматичні умови тощо.

Оскільки в шкільній програмі часто вивчаються географічні об'єкти, що знаходяться на відстані, для формування уявлень про них використовуються різні наочні матеріали, такі як навчальні посібники, відеоматеріали, географічні карти та моделі. Наприклад, навчальні відеоролики дозволяють учням віртуально подорожувати різними частинами світу та спостерігати за

місцевими природними та суспільними процесами. Географічні карти узагальнюють статистичні дані про особливості територій, а об'ємні моделі та схеми дозволяють наочно представляти тривимірні зображення географічних об'єктів. [15]

Географічна номенклатура є важливим компонентом емпіричних знань та займає чинне місце у системі шкільної географічної освіти. Оволодіння вмінням аналізувати географічні карти та оперувати номенклатурою є невід'ємною частиною шкільної географічної освіти, що сприяє формуванню ключових компетенцій учнів. Вивчення будь-якої території або карти починається з засвоєння географічної номенклатури — сукупності назв певних об'єктів. Це дає учням змогу краще орієнтуватися у картах світу та структурі географічної оболонки.

Як зазначає В. М. Самойленко, знання про географічну номенклатуру формується на репродуктивному рівні. У зв'язку з цим доцільно використовувати методи, що стимулюють творчі та інтелектуальні здібності учнів, а також їх інтерес до географії. Одним з ефективних підходів є раціональне запам'ятовування, яке базується на концентрації уваги, групуванні об'єктів, використанні асоціацій та рим. Також корисними є різні ігрові методи, що сприяють закріпленню номенклатурних знань. [5]

Теоретична база географічних знань ґрунтується на поняттях, які формуються на різних етапах навчального процесу. У процесі навчання зміст понять поступово поглиблюється, набуваючи більш системного і комплексного характеру. Просте запам'ятовування визначень не забезпечує ефективного засвоєння понять. Необхідно організувати пізнавальну діяльність учнів, орієнтовану на аналіз і роботу з різними джерелами географічної інформації.

Географічні поняття мають різний рівень значущості, що дозволяє виділити фундаментальні, провідні та другорядні категорії. Особливу увагу варто приділяти ключовим поняттям, які мають фундаментальне значення. Усі наукові поняття, включно з географічними, утворюють певні ієрархічні

системи, де кожне поняття займає своє місце. Під час їх вивчення важливо підкреслювати взаємозв'язки між поняттями та їхню належність до конкретної системи, що сприяє формуванню цілісного уявлення про географічні процеси та явища. [39]

Вивчення причинно-наслідкових зв'язків становить одну з фундаментальних складових освітнього процесу. Їх розкриття дозволяє виявити сутність явищ, оскільки одне з центральних питань географії полягає у відповіді на запитання «Чому це відбувається?» або «Які фактори це зумовлюють?». [1] Формування такого підходу передбачає ознайомлення учнів із поняттями «причина» та «наслідок», акцентуючи увагу на тому, що причини мають своє коріння у подіях, які передували явищу, тоді як наслідки відображають результати їхнього впливу.

Пояснення причинно-наслідкових зв'язків вчитель здійснює в процесі опанування конкретної теми. Наприклад, при вивченні вулканів чи землетрусів вчитель надає пояснення причин їх виникнення та закономірностей географічного поширення. Такі пояснення повинні бути логічними, доступними та зрозумілими для учнів. При вивченні того чи іншого об'єкта зазвичай розглядається багато взаємозв'язків, що сприяє глибшому розумінню явищ.

Огляд науково-методичної та психолого-педагогічної літератури [2, 5, 10] дозволяє виділити такі рівні сформованості географічних знань населення:

- початковий: особа має фрагментарний характер знань, описує окремі географічні явища чи об'єкти за типовим планом та показує їх на карті;
- середній: особа дає неточне визначення основних понять і термінів, частково володіє географічною номенклатурою, підкріплює знання власними спостереженнями;
- достатній: особа має достатні знання з географії та може оперувати ними відповідно до контексту; має добре сформовані основні поняття та уявлення, розуміє та виокремлює причинно-наслідкові зв'язки, добре володіє географічною номенклатурою;

- високий: системні глибокі знання географічної картини світу сучасності, особа може здійснювати оцінку певних процесів та явищ, застосовує наукову термінологію, на високому рівні володіє географічною номенклатурою та здатен робити висновки та прогнози на основі аналізу природних та суспільних явищ.

1.2. Методичні підходи до визначення змісту географічних знань у навчальних програмах з курсу географії (1990-2022 рр.)

Сучасний процес реформування освітньої системи в Україні обумовлений суттєвими соціально-економічними, суспільно-політичними та культурними змінами, що відбулися внаслідок здобуття Україною незалежності. У рамках створення нової державності на законодавчому рівні було визначено оновлений зміст, мету та стратегічні напрями реформування всіх рівнів освіти, спрямовані на її демократизацію, гуманізацію та приведення у відповідність до світових стандартів. Нині пріоритетними напрями державної політики щодо розвитку національної освіти є: особистісна орієнтація освіти; формування у школярів національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту й форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання впродовж життя; пропагування здорового способу життя та патріотичне виховання учнів. [25]

Навчальна програма - єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. [28] Навчальна програма розробляється на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Пояснювальна записка до навчальних програм окреслює мету навчання, містить ключові завдання шкільної освіти, компетентнісний потенціал предмету, змістовні наскрізні лінії а також сформульовані цілі та завдання

кожного окремого курсу. Навчальна програма має вказівки щодо кількості годин, передбачених для вивчення окремих розділів та тем у рамках курсу та можливості їх коригування вчителем під час складання календарно-тематичних планів. Крім того, навчальна програма містить загальні рекомендації щодо очікуваних результатів навчання та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Зміст навчальних програм охоплює перелік обов'язкових для вивчення розділів та тем, перелік досліджень та практичних робіт, які заплановані для кожного курсу. Практичні роботи та дослідження розглядаються як специфічна форма самостійної навчальної діяльності, в процесі якої формуються необхідні географічні вміння та навички. Це забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичною діяльністю учнів.

З проголошенням незалежності України навчальні програми з географії неодноразово змінювались. У рамках нашого дослідження здійснено аналіз шкільних навчальних програм з 1991 р. по 2022 р. У 1990-х роках було опубліковано навчальні програми тричі: у 1993 р., 1996 р. та 1998 р. [32, 33, 34] Варто зауважити, що ці навчальні програми оприлюднювались без істотних змін.

Серед особливостей навчальних географічних програм 1990-х років можна виокремити такі:

- істотні структурні зміни у вивченні курсів шкільної географії: з 1993 року вводяться краєзнавчі курси “Географія рідного краю” та “Географія України”, які мають важливе значення для формування географічних уявлень та понять про свою країну;

- висока варіативність вивчення географії у 7-9 класах. Закладу освіти та вчителю надавались курси на вибір: “Географія світу” та “Географія України” з різним обсягом відведених годин: від 68 до 136 годин на курс;

- різноманітність авторських навчальних програм з окремих курсів.

Таким чином, географічні навчальні програми 1990-х років стали одними з перших, у яких були інтегровані принципи демократизації та

гуманізації освітнього процесу. Але, у зв'язку із затвердженням у січні 2004 р. Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [27] постала необхідність оновлення навчальних програм з географії для середньої школи. У 2004 році були розроблені та затверджені нові програми географічних курсів для загальноосвітньої школи. [31]

З-поміж ключових змін, відображених у шкільних географічних програмах цього часу варто назвати:

- ґрунтування змісту та структури шкільних географічних курсів на основі принципів наступності, системності та науковості;
- уніфікація та стандартизацію варіативних авторських програм;
- оформлення пропонованого змісту програм у табличному вигляді для полегшеного сприйняття навчального матеріалу;
- окреслення критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою із їх детальною характеристикою;
- оновлення змісту практичних робіт.

Навчальні програми аналізованого періоду мали багато переваг, порівнянно з навчальними програмами попередніх років. Водночас вони мали й певні недоліки, такі як наприклад, невідповідність деяких тем віковим особливостям учнів, непослідовне вивчення компонентів географічної оболонки, застарілий зміст курсів економічної та соціальної географії. Саме тому у листопаді 2011 р. вийшла нова редакція Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [28] й постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти”. Зазначений стандарт запроваджувався з 1 вересня 2013 р., а в 2012 році була розроблена та затверджена нова програми географічних курсів для загальноосвітньої школи.

Навчальна програма з географії, оприлюднена в 2012 році зазнавала змін у 2015 р., 2017 р. та 2022 р. [17, 18, 19, 20] Серед особливостей цієї навчальної програми можна виокремити такі:

- відновлення логічної послідовності у матеріалах змісту окремих розділів і тем;
- осучаснення змісту тем економічно-соціальної географії;
- включення концепцій Нової Української школи;
- впровадження досліджень та оновлення змісту практичних робіт;
- раціональний розподіл навчального часу.

Табл. 1.1.

Порівняння структури шкільної географічної освіти

	1990-1998	2005	2012-2022
5 клас	Географія рідного краю	Природознавство (70 год.)	Природознавство (70 год.)
6 клас	Географія світу	Загальна географія (70 год.)	Загальна географія (70 год.)
7 клас	Географія світу	Географія материки і океанів (70 год.)	Материки та океани (70 год.)
8 клас	Географія України	Фізична географія України (52 год.)	Україна у світі: природа, населення (70 год.)
9 клас	Географія України	Економічна і соціальна географія України (52 год.)	Україна і світове господарство (52 год.)
10 клас		Соціально-економічна географія світу (52 год.)	Географія: регіони та країни (52 год.)
11 клас		Економіка (35 год.)	Географічний простір Землі (35 год.)

Таблиця складена на основі джерел 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 32, 33, 34, 35.

Отже, навчальні програми з географії зазнали вагомих змін від початку їх створення до сьогоднішнього дня. Деякі нововведення докорінно змінили структуру

сучасної географічної навчальної програми, а деякі тільки плануються до впровадження.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми нашого дослідження, дає можливість зробити такі висновки:

- географія відіграє важливу роль у формуванні світогляду учнів, оскільки поєднує природничі та соціально-економічні аспекти. Вона допомагає учням розуміти природні процеси, вплив людини на довкілля, а також роль різних регіонів у глобальній системі;

- аналіз існуючих класифікацій, дозволив нам виділи рівні географічних знань населення;

- з моменту здобуття Україною незалежності навчальні програми з географії пройшли кілька етапів реформування, що відображають зміни в суспільстві, економіці та культурі. Це включає введення нових курсів, вдосконалення змісту програм і впровадження інноваційних методів навчання.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ НАСЕЛЕННЯ (на прикладі м. Кривий Ріг)

2.1. Methodика визначення стану сформованості географічних знань населення м. Кривий Ріг

Зважаючи на те, що навчальні програми з географії зазнавали значних змін, доцільно провести дослідження, яке б продемонструвало рівень географічних знань осіб, що навчалися за різними програмами. Для такого дослідження нами була розроблена анкета для опитування населення м. Кривий Ріг (додаток А). Наше дослідження містило такі етапи [8, 26]:

- Формулювання мети та завдань дослідження.

На цьому етапі нами була сформульована мета дослідження – оцінка рівня географічних знань населення м. Кривий Ріг та ключові завдання, які включають: виявлення рівня знань з фізичної та економічної географії, порівняння знань серед різних вікових та освітніх груп, вивчення впливу навчальних програм на знання.

- Визначення вибірки.

Репрезентативна вибірка населення в нашому дослідженні базувалася на місці проживання, рівні освіти, та віці респондентів.

- Вибір методів збору даних.

Проаналізувавши різні методи збору даних ми зупинилися на найбільш доцільному – опитуванні. Онлайн-опитування охоплює різні аспекти географічних знань та містить як закриті (тестові) запитання, так і відкриті.

- Створення інструментів для збору даних.

На платформі Google Forms нами було створене географічне опитування “Світ у деталях”. Питання стосувалися як загальних географічних понять, так і конкретних знань з фізичної, економічної географії та краєзнавства.

- Проведення пілотного дослідження.

Перед основним етапом дослідження нами було проведене пілотне тестування на невеликій вибірці для перевірки зрозумілості питань та точності анкети.

- Проведення основного етапу опитування.
- Обробка та аналіз даних.

Статистичний метод допоміг проаналізувати результати опитування за середніми показниками, відсотковими співвідношеннями, а також провести порівняння між групами. Аналіз результатів відкритих питань був використаний з метою виявлення додаткових факторів, що впливають на географічні знання.

- Інтерпретація результатів та висновки.

Дослідження показало загальний рівень географічних знань населення та вплив різних факторів на нього. Також нами були зроблені методичні рекомендації для покращення рівня знань.

Дослідження рівня географічних знань населення проводилось у січні – квітні 2024 року, в ньому взяли участь 370 жителів м. Кривий Ріг. За віком ця вибірка має такий розподіл (рис. 2.1.)

Для початку вкажіть, будь ласка, деяку інформацію про себе. Ваш вік:
370 відповідей

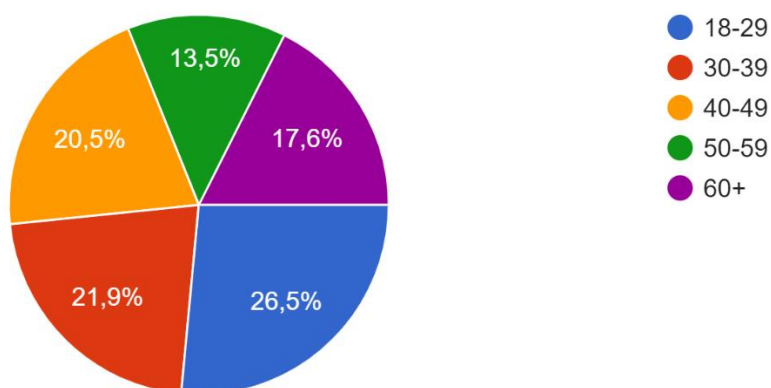

Рис. 2.1. Вікова структура респондентів

Статева структура вибірки виглядає наступним чином (рис. 2.2.)

Стать
370 відповідей

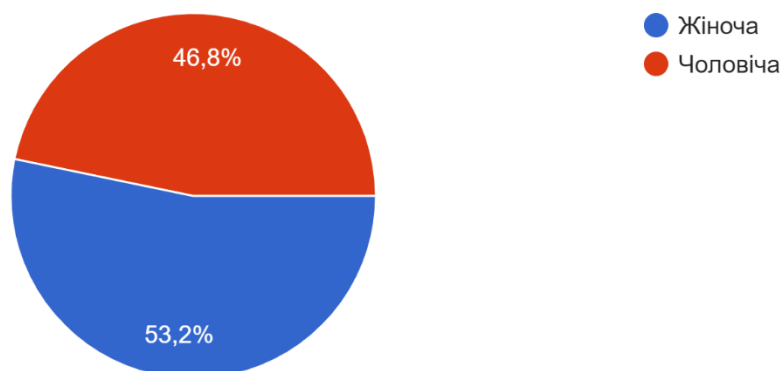

Рис. 2.2. Статева структура респондентів

Розподіл вибірки дослідження за рівнем освіти мав таку структуру (рис. 2.3.)

Освіта:
370 відповідей

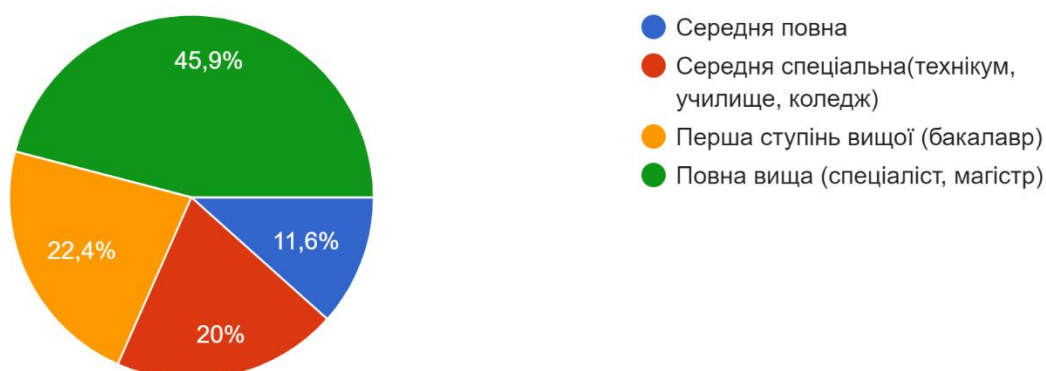

Рис. 2.3. Структура респондентів за рівнем освіти

2.2. Вивчення стану сформованості географічних знань населення м. Кривий Ріг

Результати проведеного пілотного дослідження представлені у вигляді діаграми (рис. 2.4.), що демонструє основні показники кількості набраних балів населення міста Кривий Ріг, розподілені за віковими групами.

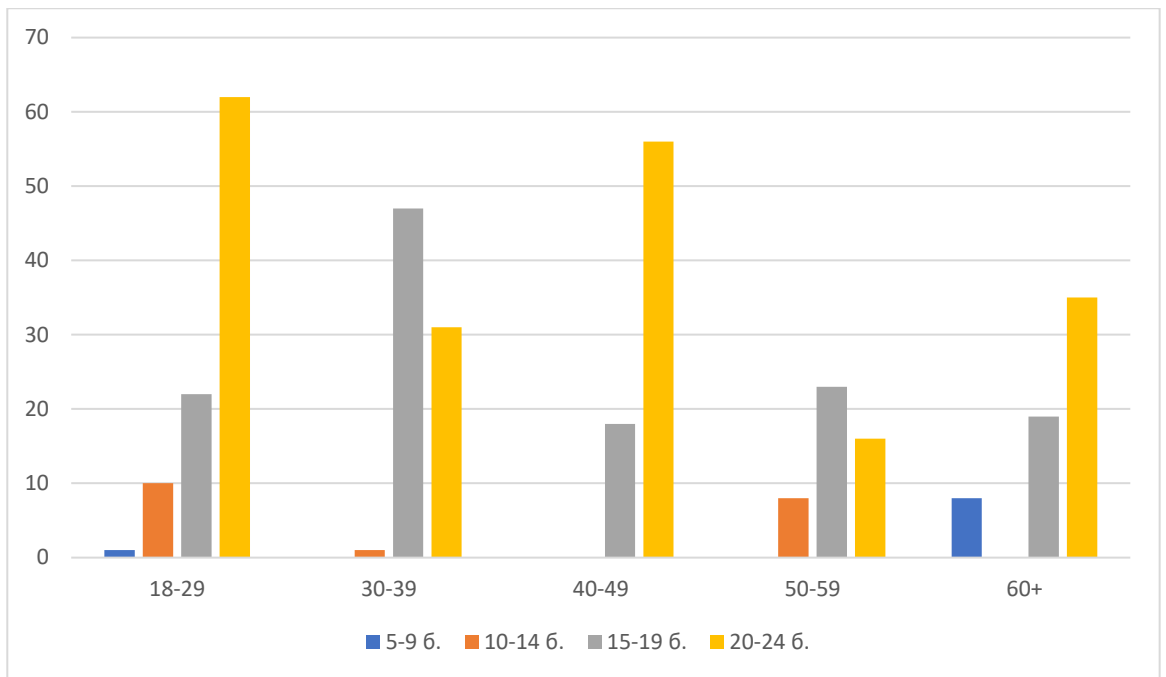

Рис. 2.4. Розподіл балів респондентів за віковими групами

Проаналізувавши результати опитування, можемо зробити висновок, що високий рівень географічних знань (20-24 балів) продемонстрували респонденти вікових груп 18-29 р., 40-49 р., та 60+ р. Загалом, високий рівень географічних знань мають 200 респондентів, що становить більше 50 % опитаних. Найбільше респондентів з достатнім рівнем географічних знань у віковій групі 30-39 р. – 47 осіб. В інших вікових групах кількість респондентів, що набрали 15-19 балів становить від 19 до 23 осіб в кожній групі. Середній рівень знань продемонстрували представники вікових груп: 18-29 р. – 10 осіб; 30-39 р. – 1 особа; 50-59 р. – 8 осіб. Початковий рівень географічних знань продемонструвало 9 респондентів: 1 у віковій групі 18-29 р. та у групі 60+ р. Такі результати свідчать про фундаментальні географічні знання мешканців м. Кривий Ріг.

Щодо порівняння результатів опитування за статевими групами, то вони відображені на рисунку 2.5. Найбільший бал серед респонденток – 24, найменший – 16 б. Серед опитаних чоловіків амплітуда між кількістю правильних відповідей набагато більша – від 5 балів до 23.

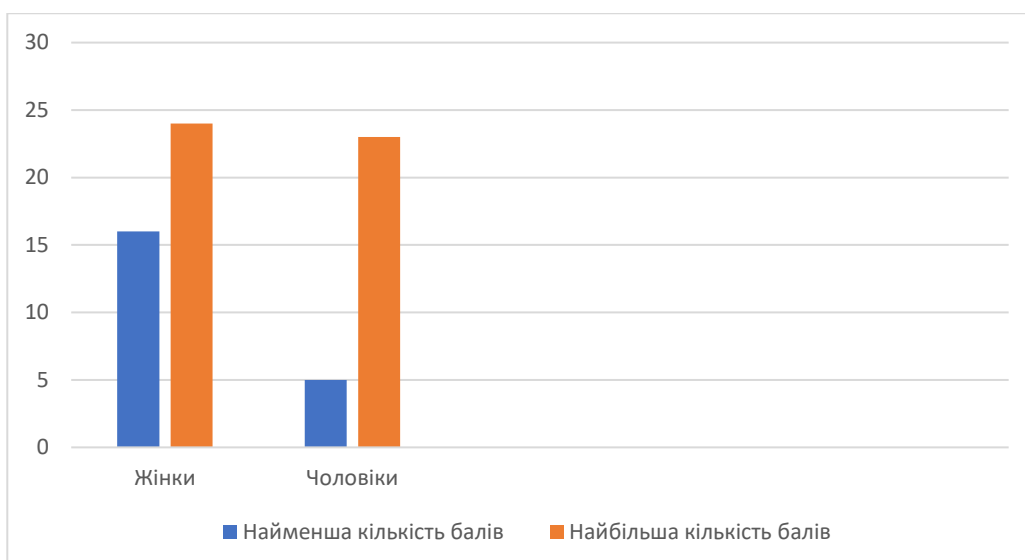

Рис. 2.5. Розподіл балів респондентів за статевими групами

Аналіз опитування щодо освітнього рівня респондентів та кількості отриманих балів (рис 2.6.) показав такі результати: високий рівень географічних знань та відповідно найбільшу кількість балів (20-24 б.) отримали особи з повною вищою освітою – 113 опитаних. Також високий рівень географічних знань був визначений у осіб з середньою спеціальною освітою – 49 опитаних. Достатній рівень географічних знань мають по 50 респондентів з першим ступенем вищої освіти та повною вищою освітою. Отриманні результати свідчать, що навчання у закладах вищої освіти поглиблює базові географічні знання.

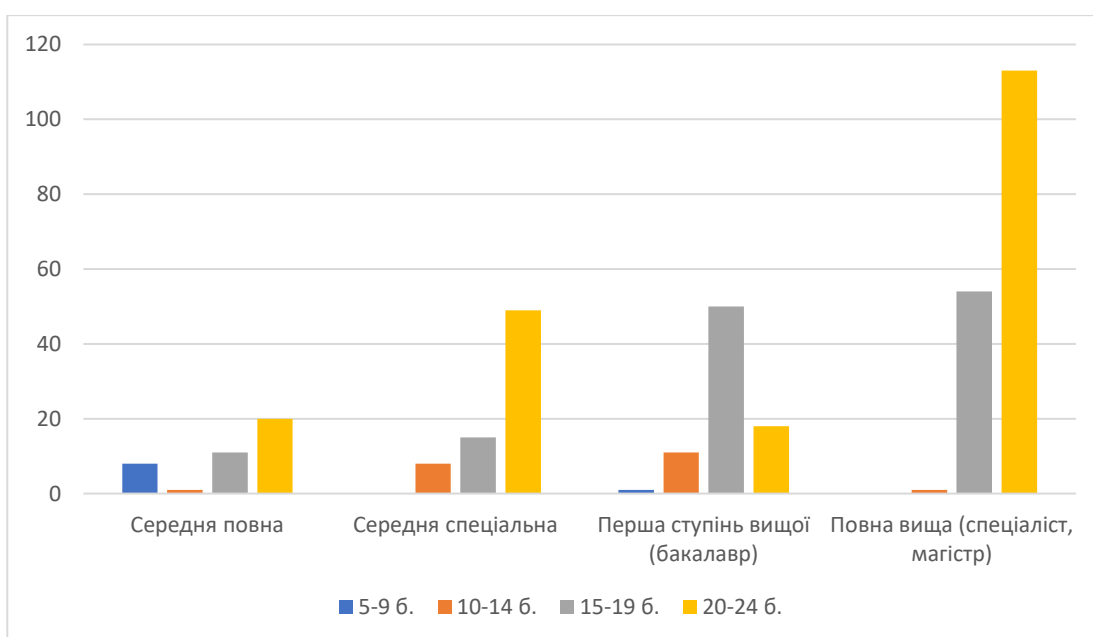

Рис. 2.6. Розподіл балів респондентів за освітніми групами

Якщо провести аналіз питань за кількістю правильних відповідей на них, то ми отримаємо такі результати (рис 2.7.).

Найменша кількість балів отриманих під час опитування – 5 б., найбільша – 24 б. Середній бал – 20/24.

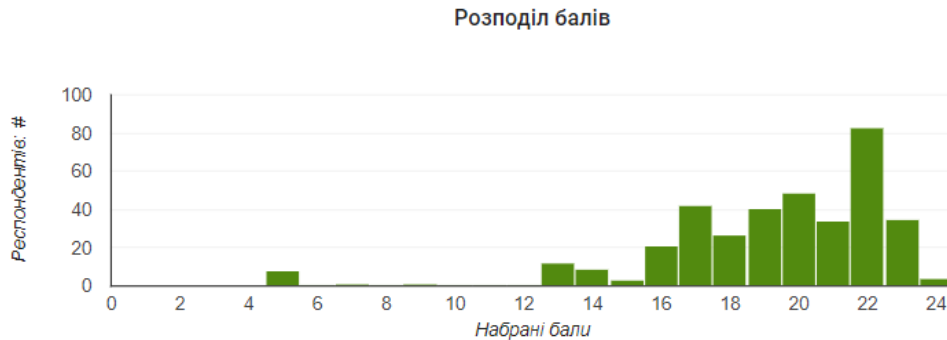

Рис. 2.7. Розподіл балів респондентів

На перше питання правильну відповідь надали 96,8 % респондентів.

На друге питання «Як називається умовна лінія, що розділяє поверхню земної кулі на Північну та Південну?» правильно відповіли 95% опитуваних. Так як це питання біло з відкритою відповіддю, респонденти допускали орфографічні помилки, що і вплинуло на результат. Крім правильної відповіді «Екватор», респонденти надавали такі відповіді як «Меридіан», «Радіус» та «Горизонт».

Значно складнішим для респондентів виявилось третє питання: «Чи можуть зустрітись пінгвін та білий ведмідь в природних умовах?». Правильну відповідь надали 82 %.

З блоку фізичної географії заключним питанням стало: «Серед усіх гірських систем найвищою на Землі є:». Відповіді розподілились наступним чином: «Гімалаї» - 82,7 %, «Альпи» - 13,8 %, «Карпати» - 3 %, «Атлас» - 0,5 %.

Загалом, рівень знань мешканців м. Кривий Ріг з фізичної географії досить високий, так як на всі питання цього блоку частка правильних відповідей становить не менше 80 %.

П'яте питання стосувалося історії географічних відкриттів та було сформульоване так: «Яку частину світу було відкрито європейцями під час

пошуку морського шляху в Індію?». Більше 90 % відповідей були правильними. Крім правильної відповіді «Америку», респонденти надавали такі відповіді як «Африку» та «Індію».

На шосте питання географічного опитування «Яка частина світу є найбільшою за площею?» правильну відповідь надали 220 опитаних, що становить 59,5 %. Найпоширенішою помилковою відповіддю став варіант «Америка» - 31,9 %. Такі результати можна пояснити тим, що на карті світу частина світу Америка є візуально більшою. По 4 % респондентів відзначили, що найбільшими за площею частинами світу є Антарктида та Африка.

Наступні два питання опитування стали найскладнішими для респондентів (рис. 2.8.).

❗ Запитання, на які часто відповідають неправильно ?

Запитання	Правильні відповіді
Членом, яких світових організацій є Україна?	118/370
Членом, яких світових організацій планує стати Україна?	91/370

Рис. 2.8. Запитання, на які часто відповідають неправильно

Згідно з результатами опитування, значна кількість респондентів неправильно відповіла на питання «Членом, яких світових організацій є Україна?» та «Членом, яких світових організацій планує стати Україна?». Більшість респондентів відзначили, що Україна є членом Організації об'єднаних націй – 94,9 % та Світової організації торгівлі – 63 % (рис 2.9.). Лише 45,9 % опитаних вказали, що Україна є членом Організації з безпеки та співпраці в Європі.

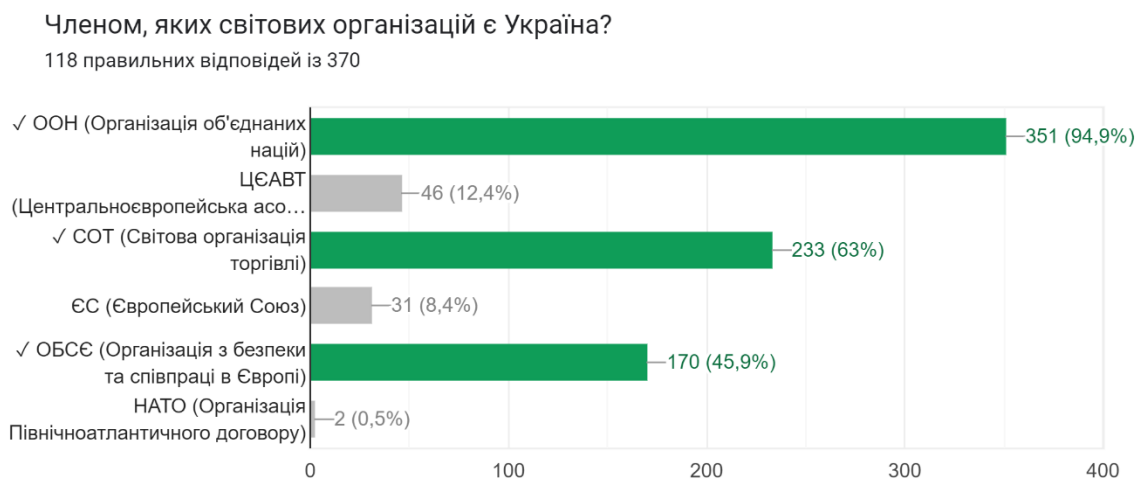

Рис. 2.9. Запитання анкети

На питання «Членом, яких світових організацій планує стати Україна?». Більшість респондентів відзначили, що Україна прагне до вступу до Організації Північноатлантичного договору – 95,7% та Європейського Союзу – 87,6% (рис. 2.10.). Варіант «Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі» обрали лише 25,1% опитаних.

Рис. 2.10. Запитання анкети

Такі результати можуть бути зумовлені кількома факторами:

1. Низький рівень обізнаності населення – деякі опитані можуть мати недостатні знання про міжнародні організації, членом яких є або планує стати Україна;

2. Поширені стереотипи – у свідомості деяких громадян можуть існувати поширені стереотипи або неправильні уявлення щодо статусу України в міжнародних організаціях, що вплинуло на вибір відповіді;

3. Обмежена актуальність інформації – членство країни в міжнародних організаціях може змінюватися або мати складний статус, що потребує регулярного оновлення інформації.

Дев'яте питання стосувалося регіональної економічної географії та мало таке формулювання: «Яка країна є найбільшим виробником кави в світі?». Більшість респондентів (83,8 %) обрали правильну відповідь «Бразилія».

На питання «Скільки областей має Україна?» 65 % респондентів надали відповідь «24 та Автономна республіка Крим». 17,8% опитаних вказували, що Україна має від 25 до 27 областей, 16,2 % називали меншу кількість областей або взагалі не надавали відповіді. Можливо, у респондентів є прогалини в знаннях стосовно адміністративно-територіального устрою України, що призводить до помилок у визначенні кількості областей.

Одинадцятье питання стосувалося головної зернової культури України. 84,1 % респондентів вказали, що це пшениця. Поряд з цим, 7,8 % вважають, що головною зерновою культурою нашої країни є жито, а ще 8,1 % зазначають, що це – жито.

На дванадцятье питання географічного опитування «Яка найвища точка України?» 95 % респондентів надали відповідь «г. Говерла». Деякі з опитуваних навіть вказували висоту – 2061 м. 5 % респондентів назвали лише гірський масив Карпати або взагалі не надали відповіді.

Наступне питання було останнім з блоку економічної географії та стосувалося сусідніх областей Дніпропетровщини (рис. 2.11.).

Оберіть області, з якими межує Дніпропетровська область
201 правильних відповідей із 370

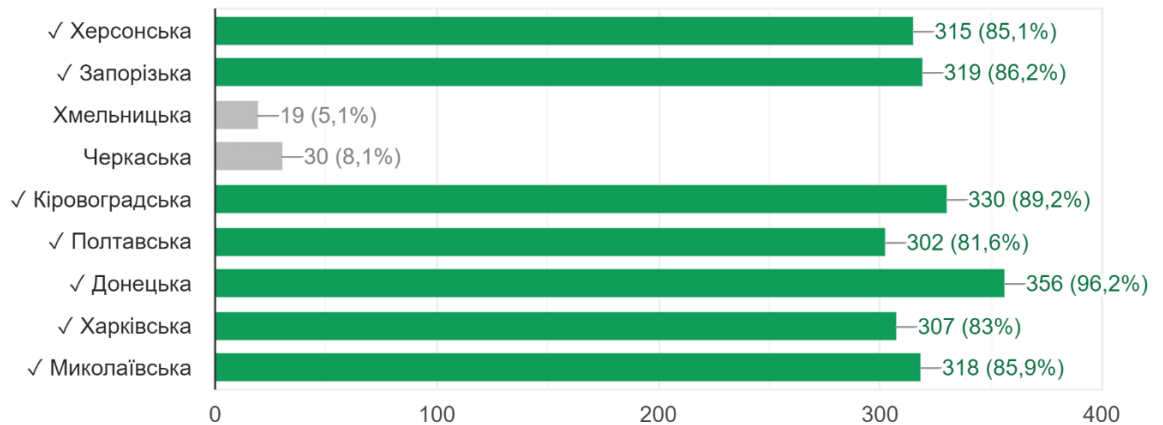

Рис. 2.11. Запитання анкети

Згідно з результатами опитування, значна кількість опитаних обрали не всі області, з якими межує Дніпропетровська область або вказали на області, які не є судніми для Дніпропетровщини.

Найбільше опитаних (96,2 %) вказали на Донецьку область, як сусідню. Також респонденти відзначили Кіровоградську область – 89,2%, Запорізьку – 86,2 %, Миколаївську – 85,9 %, Херсонську – 85,1 %. Найменше обирали Харківську область – 83 % та Полтавську – 81,6 %. 5 % респондентів вказали, що сусідньою для Дніпропетровської області є Хмельницька, ще 8 % обрали Черкаську.

Такі результати можуть бути викликані кількома причинами: недостатнє знання адміністративно-територіального устрою України; плутанина через географічну близькість, адже існують області, які знаходяться поблизу, але не межують безпосередньо з Дніпропетровською областю, як наслідок це може створювати у респондентів відчуття, що ці регіони також є сусідніми; велика кількість запропонованих варіантів могла спричинити плутанину й ускладнити процес вибору; можливий вплив асоціацій через те, що деякі області можуть бути сплутані з сусідами через спільні історичні, культурні чи економічні фактори, що створює враження "сусідства" навіть без географічного кордону.

Останнім етапом географічного опитування стало питання про рік заснування м. Кривий Ріг. 77,6 % респондентів обрали варіант «1775 р.», 13,8 % – «1875 р.», ще 5,9 % – «1785 р.».

Отже, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки про рівень географічних знань населення м. Кривий Ріг:

- високий рівень географічних знань (20-24 балів) продемонстрували респонденти трьох з п'яти вікових груп – 18-29 р., 40-49 р., та 60+ р. Загалом, високий рівень географічних знань мають 200 респондентів, що становить більше 50 % опитаних. Достатній рівень географічних знань показали представники вікових груп 30-39 р. та 50-59 р. Середній та початковий рівні знань продемонстрували 28 респондентів. Такі результати свідчать про фундаментальні географічні знання населення м. Кривий Ріг;

- знання з фізичної географії мають високий рівень – респонденти надали більше 80% правильних відповідей;

- знання з економічної та соціальної географії мають неоднорідний характер. Більшість помилок виникала часе в цьому блоці. Згідно з результатами опитування, значна кількість респондентів неправильно відповіла на питання «Членом, яких світових організацій є Україна?», «Членом, яких світових організацій планує стати Україна?» та питання щодо адміністративно-територіального устрою України. Причинами таких результатів могли стати низький рівень обізнаності населення та недостатнє знання адміністративно-територіального устрою України.

- Визначено, що рівень географічних знань прямо пропорційний рівню здобутої освіти;

- базовий понятійно-термінологічний апарат з географії добре сформований у більшості респондентів;

- географічні знання є важливою частиною загальної культурної освіченості людини та формуються протягом усього життя. Вони допомагають краще розуміти світ навколо, орієнтуватися в суспільних і природних процесах, а також сприяють розвитку критичного мислення та усвідомлення

глобальних проблем. Постійне оновлення та поглиблення географічних знань дозволяє людині бути активним учасником сучасного суспільства та приймати обґрунтовані рішення у повсякденному житті.

Щоб краще зрозуміти такі результати дослідження, необхідно також звернути увагу на відповіді, отримані в соціальному блоці анкети. Аналіз цих даних дозволяє виявити важливі соціальні аспекти, що можуть впливати на отримані результати, а також надає ширший контекст для їхньої інтерпретації. Респондентам необхідно було вказати, скільки разів він виїжджав за межі країни. Узагальнені результати були наступні: «0 разів» – 45 % опитаних, «1-5» – 46 %, «більше 5 разів» – 9 %. Зважаючи на високий рівень географічних знань населення м. Кривий Ріг та невеликий відсоток подорожей за межі країни, можемо зробити висновок, що кількість мандрівок не має значного впливу на рівень географічних знань.

Також важливим елементом географічних знань є джерела, які використовують респонденти для їх отримання. Розподіл відповідей відображений на рисунку 2.12.

Оберіть з переліку три джерела, з яких Ви найчастіше отримуєте географічну інформацію
370 відповідей

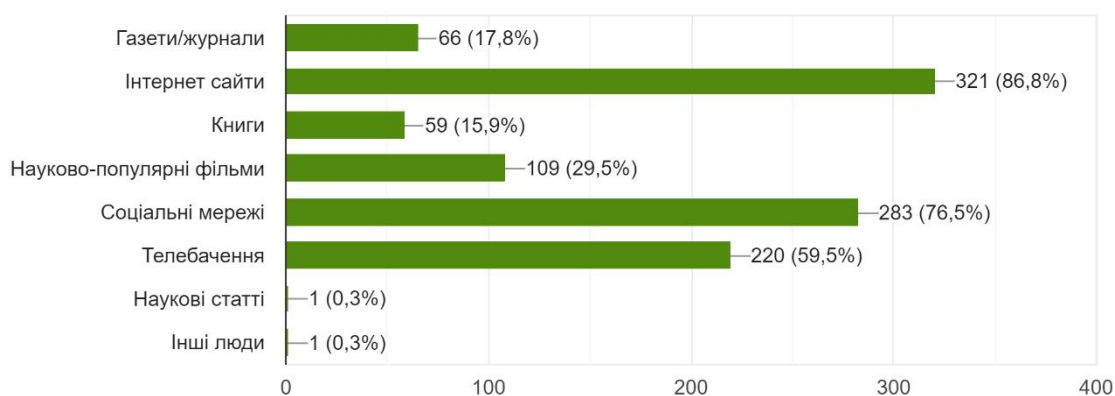

Рис. 2.12. Структура джерел географічної інформації

Згідно з представленими результатами опитування, більшість респондентів отримують географічну інформацію через інтернет-сайти,

соціальні мережі та телебачення. Такий вибір джерел свідчить про значний вплив цифрових технологій і мас-медіа на сучасне населення.

Цифрові платформи та соціальні мережі забезпечують швидкий доступ до новин та географічної інформації, проте часто можуть бути поверховими або містити недостовірні дані. Це може сприяти збільшенню обізнаності, але водночас викликати необхідність критичного аналізу отриманої інформації. Телебачення, яке також має значну частку, здебільшого подає інформацію в доступній формі, але її сприйняття часто залежить від якості матеріалу.

Науково-популярні фільми також відіграють важливу роль у поглибленні знань, оскільки вони часто пропонують глибокий і цікавий контекст подання матеріалу. Інші джерела, як-от книги або журнали, хоча й менш популярні, можуть забезпечити більш фундаментальне розуміння теми, але вимагають значно більше часу та зусиль від читача.

Таким чином, вибір джерел отримання інформації значно впливає на якість, глибину і достовірність географічних знань.

2.3. Методичні рекомендації щодо підвищення рівня географічних знань населення м. Кривий Ріг

Проаналізувавши результати нашого дослідження, наукову та методичну літературу [3, 6], ми з'ясували, що для того, щоб підвищити рівень географічних знань населення, можна запропонувати наступні рекомендації:

- інтеграція сучасних технологій у навчання та використання інтерактивних платформ, онлайн-курсів, мобільних додатків та віртуальних турів дозволить зробити вивчення географії більш цікавим та доступним;
- популяризація географії через мас-медіа, створення більше науково-популярних передач, подкастів, відео на YouTube або спеціалізованих рубрик в соціальних мережах, які розкриватимуть актуальні географічні питання;

- проведення публічних заходів та освітніх кампаній, організація географічних виставок, конкурсів, лекцій та семінарів для різних вікових груп сприятиме зацікавленню широкого кола людей;
- вдосконалення шкільної програми, актуалізація шкільного курсу географії з акцентом на інтерактивні методи навчання, проєктну діяльність сприятиме кращому засвоєнню матеріалу;
- заохочення до подорожей, організація екскурсій дає можливість безпосередньо знайомитися з географічними об'єктами;
- створення умов для доступу до географічної літератури, бібліотек, наукових баз даних і ресурсів для самостійного вивчення;
- використання географічних ігор, вікторин та інших інтерактивних форматів допоможе підвищити інтерес до географії та покращити знання.

Реалізація таких заходів сприятиме підвищенню географічної грамотності та обізнаності населення, роблячи її актуальною і цікавою для різних поколінь.

З огляду на вищезазначене, нами були розроблені дидактичні матеріали, спрямовані на полегшення запам'ятовування різних типів географічної інформації: номенклатури, послідовності об'єктів, співвідношення об'єктів і їх кількісних характеристик, а також побудови просторових зв'язків.

Для запам'ятовування форм континентів і їх взаєморозташування ми пропонуємо використовувати асоціативний метод мнемотехніки. Основний принцип цього підходу полягає у створенні яскравих образних асоціацій для кожного об'єкта з подальшим групуванням таких асоціацій.

Образи підбираються відповідно до форми континентів, що дозволяє легко відтворювати необхідну інформацію завдяки образному мисленню. Такий підхід базується на тому, що при зустрічі з географічним об'єктом першим у пам'яті виникає відповідний асоціативний образ. Для забезпечення ефективності процесу важливо, щоб образи були чіткими та конкретними, представленими у формі іменників або дієслів, що дозволяє легко уявити та зберегти їх у пам'яті.

Перелік материків світу та можливих асоціативних образів

Материк	Асоціація
Африка	маска, що відображає багату культурну спадщину материка
Європа	хоч в Європі і не водяться слони, але контури материка нагадують голову слона
Південна Америка	груша, яка "висить" у напрямку до екватора
Північна Америка	профіль орла
Австралія	схожа із формою голови собаки, а контури Нової Зеландії нагадують кістку
Антарктида	"біла корона" на південному полюсі Землі
Азія	голова дракона

Рис. 2.14. Асоціативні образи форм континентів

Асоціативні образи, що стосуються форми континентів, є ефективним інструментом для запам'ятовування їхніх обрисів і взаємного розташування. Вони допомагають створити яскравий візуальний зв'язок між реальним об'єктом і образом у свідомості, полегшуючи засвоєння інформації. Даний

метод може бути доповнений інтерактивними завданнями, іграми та іншими візуальними засобами, що сприятиме більш глибокому і стійкому засвоєнню знань.

Створення уявної мапи світу або окремого регіону з "подорожжю" між об'єктами допомагає краще закріпити просторові зв'язки. Для покращення географічних знань учнів можна створити уявну карту Європи, де учні здійснюють "подорож" між різними об'єктами, вивчаючи географічні особливості континенту. Такий підхід може допомогти учням краще зрозуміти фізичні, кліматичні та культурні відмінності різних частин Європи.

Уявна подорож Європою

1. Старт: м. Лондон, Велика Британія

Мета: поглибити знання учнів про клімат і рельєф Західної Європи.

Учні починають свою подорож з Лондона. Місто розташоване на річці Темза і має океанічний клімат. Відбувається обговорення, як Атлантичний океан впливає на погоду в регіоні та наявність м'яких зим і прохолодного літа.

Далі учні перетинають Ла-Манш через тунель або на поромі, що дозволяє учням обговорити особливості морських шляхів.

2. м. Париж, Франція

Мета: дослідити річкову систему і вплив річок на розвиток міст.

Учні прибувають до Парижа, що розташований на річці Сена. Відбувається обговорення, як річки впливають на транспорт і розвиток міст. Учні можуть порівняти клімат Парижа з Лондоном, відзначаючи тепліші зими й континентальний вплив на клімат.

3. Альпи, Швейцарія

Мета: поглибити знання учнів про гори та їх кліматичні зони.

Далі подорож триває до Швейцарії, де учні відвідують Альпи. Тут вони вивчають рельєф гір, типи льодовиків та альпійський клімат. Відбувається обговорення впливу гір на формування місцевого клімату та різницю в температурі на різних висотах.

4. м. Рим, Італія

Мета: поглибити знання про Середземноморський клімат.

Учні спускаються з Альп до Риму, де знайомляться з Середземноморським кліматом, який характеризується теплим літом і м'якою зимою. Відбувається обговорення впливу моря на клімат і економіку регіону, включаючи туризм та аграрну діяльність.

5. м. Афіни, Греція

Мета: дослідити особливості географічного положення країн Південно-Східної Європи на прикладі Греції.

Подорож продовжується до Афін, столиці Греції, яка розташована на півострові і оточена островами Егейського моря. Відбувається обговорення важливості морської торгівлі та історичної ролі географічного положення Греції для розвитку цивілізацій.

6. м. Будапешт, Угорщина

Мета: дослідити фізико-географічні характеристики рівнинної території та річкові системи Центральної Європи.

Подорож триває до Будапешта, який розташований на річці Дунай, яка є важливою транспортною артерією Центральної Європи. Відбувається обговорення, як річки впливають на економіку та зв'язки між країнами, а також як Дунай об'єднує кілька європейських країн.

7. м. Київ, Україна

Мета: поглибити знання учнів про клімат та річкові системи Східної Європи.

Учні прибувають до Києва, розташованого на річці Дніпро. Обговорюються особливості помірного континентального клімату Східної Європи, вплив річки на життя людей, сільське господарство та енергетику.

8. м. Осло, Норвегія

Мета: поглибити знання про фьорди та клімат Північних материків.

Фінальна зупинка — м. Осло, де учні обговорюють фьорди, формування льодовиків, а також холодний клімат Скандинавії. На цьому етапі можна обговорити явища полярного дня і ночі та їх вплив на життя людей.

Підсумок

Ця подорож допомагає учням актуалізувати та поглибити знання про різні кліматичні зони, рельєф і вплив географічного положення на економіку та культуру країн Європи. Учні можуть отримати інтегровані знання про природу та людську діяльність у різних частинах континенту.

Географічні кросворди мають великий потенціал для використання на уроках географії. Вони можуть містити питання номенклатури, складові понятійно-термінологічного апарату, елементи фізичної та економічно-соціальної географії. Це ефективний спосіб перевірки і повторення географічних понять, формування картографічних навичок і закріплення знань з топоніміки. Кросворди можна використовувати на уроках географії для підвищення інтересу до предмета, закріплення вивченого матеріалу, розвитку інтелектуальних навичок та підготовки до контрольних робіт. Вони можуть бути як індивідуальним завданням, так і груповою активністю.

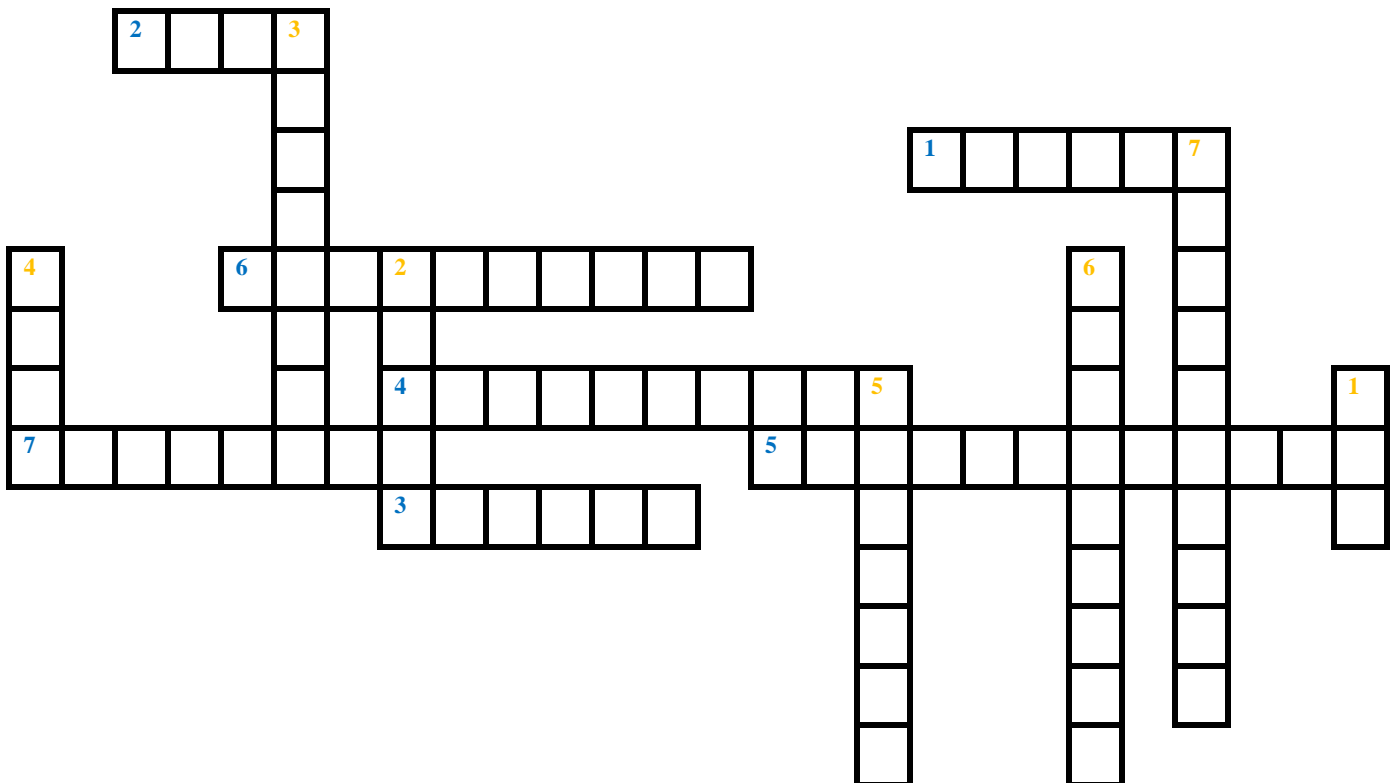

Рис. 2.15. Кросворд «Топонімічна головоломка»

Питання по горизонталі:

1. Пустеля в Північній Африці, найбільша у світі.

2. Річка, що протікає через Париж.

3. Столиця Канади.

4. Найбільше озеро світу.

5. Острови у південній частині Атлантичного океану, що належить Великій Британії, де відбулась знаменита битва у 1982 році.

6. Країна, де знаходиться місто Лісабон.

7. Гірська система на сході Північної Америки, в США і Канаді.

Питання по вертикалі:

1. Найдовша річка в Африці.

2. Столиця Японії.

3. Річка в Південній Америці, друга за довжиною у світі.

4. Вулкан на острові Сицилія

5. Найвища гора в Європі.

6. Найвища точка Південної Америки.

7. Один з найбільших півостровів Азії, де розташовані Саудівська Аравія та ОАЕ.

Цей кросворд охоплює географічні об'єкти, які входять до номенклатури, та може бути використаний під час актуалізації знань учнів або їх перевірки.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши результати дослідження, яке стосувалося рівня географічних знань населення міста Кривий Ріг, можемо зробити наступні висновки:

- загальний рівень географічних знань мешканців Кривого Рогу є досить високим. Більше половини респондентів продемонстрували високий рівень знань;

- було встановлено, що респонденти з повною вищою освітою та середньою спеціальною освітою продемонстрували найвищі бали (20-24 бали). Це підтверджує пряму залежність між рівнем освіти та рівнем географічних знань;

- незважаючи на загалом високий рівень знань, респонденти мали складнощі з питаннями, що стосувалися економічної та соціальної географії.

Особливо це стосується знань про адміністративно-територіальний устрій України та міжнародні організації, членом яких є або планує стати Україна;

- більшість респондентів отримують географічну інформацію з інтернету, соціальних мереж і телебачення. Це свідчить про вплив цифрових технологій на сучасне населення, однак також вказує на необхідність критичного мислення та аналізу інформації, оскільки дані можуть бути поверховими або недостовірними.

Для покращення географічних знань населення запропоновано використовувати інтерактивні методи навчання, популяризувати географічні знання через мас-медіа та проводити освітні заходи. А також розроблені дидактичні матеріали, спрямовані на полегшення запам'ятовування різних типів географічної інформації.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши результати дослідження, яке стосувалося рівня географічних знань населення міста Кривий Ріг, ми досягли мети, що дозволило зробити наступні висновки:

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що географічні знання – це сукупність уявлень, фактів, понять, закономірностей і принципів, що відображають взаємозв'язки між природними, соціально-економічними та культурними процесами на Землі. Географічна освіта сприяє формуванню світогляду, розвитку критичного мислення та розумінню природних процесів, впливу людини на довкілля, а також ролі різних регіонів у глобальній системі.

Нами були проаналізовані існуючі класифікації рівнів знань, що дозволило виділи рівні географічних знань населення.

На основі аналізу навчальних програм з географії (1990–2022 рр.) встановлено, що з моменту здобуття Україною незалежності географічні навчальні програми пройшли кілька етапів реформування, що відображають зміни в суспільстві, економіці та культурі. Основні тенденції включають введення нових курсів, вдосконалення змісту програм і впровадження інноваційних методів навчання.

Проаналізувавши результати дослідження, яке стосувалося рівня географічних знань населення міста Кривий Ріг, можемо зробити наступні висновки:

- загальний рівень географічних знань мешканців Кривого Рогу є досить високим. Більше половини респондентів продемонстрували високий рівень знань;

- було встановлено, що респонденти з повною вищою освітою та середньою спеціальною освітою продемонстрували найвищі бали (20-24 бали). Це підтверджує пряму залежність між рівнем освіти та рівнем географічних знань;

- незважаючи на загалом високий рівень знань, респонденти мали складнощі з питаннями, що стосувалися економічної та соціальної географії. Особливо це стосується знань про адміністративно-територіальний устрій України та міжнародні організації, членом яких є або планує стати Україна;

- більшість респондентів отримують географічну інформацію з інтернету, соціальних мереж і телебачення. Це свідчить про вплив цифрових технологій на сучасне населення, однак також вказує на необхідність критичного мислення та аналізу інформації, оскільки дані можуть бути поверховими або недостовірними.

Для покращення географічних знань населення необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, розробляти дидактичні матеріали, які спрощують засвоєння складної географічної інформації, популяризувати географічні знання через мас-медіа та проводити освітні заходи. Нами були розроблені дидактичні матеріали, спрямовані на полегшення запам'ятовування різних типів географічної інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі : монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.
2. Вішнікіна Л. П. Оцінювання предметної географічної компетентності учнів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (26), Issue : 50. Budapest, 2015. С.37-40.
3. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії. Харків : Основа, 2005. 144 с.
4. Гриньов А. В. Знання як основний ресурс сучасної економіки. *Академічний огляд*. 2010. № 1 (32). С. 16-22.
5. Дидактика географії : монографія. Самойленко В.М. та ін. Київ : Педагогічна думка, 2014. 586 с.
6. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії. Харків : Основа, 2005. 128 с.
7. Енциклопедія сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-16856>
8. Захаров О. О. Методичні підходи рівня дослідження географічних знань населення. Зб. наук. і метод. праць. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. С. 67-69.
9. Касіяник І. П., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута»», 2017. 214 с.
10. Кобернік С. Г, Коваленко Р. Р. Скуратович О. Я. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : посібник для вчителя. Київ : Навчальна книга, 2005. 319 с.
11. Кобернік, С. Г. Оновлення змісту і структури шкільної географічної освіти на сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 4 : Географія і сучасність : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 285 с.

12. Кононенко П. Національна система освіти. Київ : Освіта, 1992.
13. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі / за заг. ред. О. М. Топузова та О. Ф. Надтоки. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 56 с.
14. Лаврук М. М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів : навчально-методичний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 136 с.
15. Левада О., Іванова В., Непша О. Формування картографічних компетентностей в шкільному курсі географії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2018. Вип. 21. Т. 2. С. 78–86.
16. Масляк П. О., Уліганець С. І., Сировець С. Ю. Шинкаренко У. Ю. Значення вивчення географії в умовах війни: перспектива шкільної географічної освіти. *КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ*. ВИПУСК 4 (спец.) 2024.
17. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 6 – 9 класи. 2012 р. 74 с.
18. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 6 – 9 класи. 2015 р. 75 с.
19. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 6 – 9 класи. 2017 р. 82 с.
20. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 6 – 9 класи. 2022 р. 76 с.
21. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 10 – 11 класи. Рівень стандарту. 2017 р. 25 с.
22. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти Географія 10 – 11 класи. Рівень стандарту. 2022 р. 25 с.
23. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Харків : ВГ «Основа», 2016. 112 с.

24. Назаренко Т., Шиліна Н. Формування системи географічних понять у старшокласників. Рідна школа. 2010. № 11. С. 37–40.
25. Національна доктрина розвитку освіти. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. Київ : Видав, дім «Ін Юре», 2003. С. 345-366.
26. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій / 2-е видання, доповнене. Київ, 2007. 320 с.
27. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 24. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-п#Text>
28. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п/ed20111123#Text>
29. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
30. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи (рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень). 2010 р.
31. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія: 6-10 класи. Економіка / упорядкув. Н. В. Бєскова. Київ : Перун, 2005. С. 3-61.
32. Програми для загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнєєв, Г. П. Пустовіт. Київ : Освіта, 1993. С. 3-133.
33. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнєєв, Г. П. Пустовіт. Київ : Перун, 1996. С. 3-172.
34. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнєєв, Г. П. Пустовіт. Київ : Перун, 1998. С. 3-175.
35. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи. / упорядкув. Н. В. Бєскова. Київ : Шкільний світ, 2001. С. 3-81.
36. Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України / за ред. В. Зубко. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 1997. 290 с.

37. Топузов О. М., Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : Картографія, 2012. 512 с.
38. Трегубенко О. М. Методика викладання географії : навч. посіб. Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 340 с.
39. Удовиченко Л. В. Особливості формування системи навчальних понять з географії учнів старшої школи. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 35. С. 161–166.
40. Філософський енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Шинкарука. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, Київ, Абрис, 2002. 742 с.
41. Шоробура І. М. Шкільна географічна освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи. Хмельницький гуманітарно-педагогічний ін-т., Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 347 с.

ДОДАТКИ

Анкета емпіричного дослідження

Світ у деталях: географічне опитування

Шановний респонденте! Просимо Вас взяти участь у географічному опитуванні. Уважно прочитайте кожне питання та напишіть відповідь, яка на Вашу думку є правильною. Просимо працювати самостійно. Відповіді будуть використані під час аналізу результатів в узагальненому вигляді. Персональну інформацію вказувати нетреба.

Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

1. Для початку вкажіть, будь ласка, деяку інформацію про себе. *

Ваш вік:

Виберіть лише один варіант.

- 18-29
- 30-39
- 40-49
- 50-59
- 60+

2. Стать *

Виберіть лише один варіант.

- Жіноча
- Чоловіча

3. Освіта: *

Виберіть лише один варіант.

- Середня повна
- Середня спеціальна(технікум, училище, коледж)
- Перша ступінь вищої (бакалавр)
- Повна вища (спеціаліст, магістр)

4. Скільки разів загалом Ви виїжджали за межі країни?
(вказіть кількість) *
-

5. Оберіть з переліку три джерела, з яких Ви найчастіше отримуєте географічну інформацію *

Виберіть усе, що підходить.

- Газети/журнали
- Інтернет сайти
- Книги
- Науково-популярні фільми
- Соціальні мережі
- Телебачення
- Інше: _____

6. Далі ми хочемо задати декілька географічних питань. *
- Об'ємною моделлю Землі є:

Виберіть лише один варіант.

- географічна карта
- план місцевості
- глобус
- карта півкуль

7. Як називається умовна лінія, що розділяє поверхню земної кулі на Північну та Південну? *
-

8. Чи можуть зустрітись пінгвін та білий ведмідь в природних умовах? *

Виберіть лише один варіант.

- Так
- Ні

9. Серед усіх гірських систем найвищою на Землі є: *

Виберіть лише один варіант.

- Атлас
- Гімалаї
- Альпи
- Карпати

10. Яку частину світу було відкрито європейцями під час пошуку морського шляху в Індію? *

11. Яка частина світу є найбільшою за площею? *

Виберіть лише один варіант.

- Азія
- Африка
- Америка
- Антарктида

12. Членом, яких світових організацій є Україна? *

Виберіть усе, що підходить.

- ООН (Організація об'єднаних націй)
- ЦЄАВТ (Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі)
- СОТ (Світова організація торгівлі)
- ЄС (Європейський Союз)
- ОБСЄ (Організація з безпеки та співпраці в Європі)
- НАТО (Організація Північноатлантичного договору)

13. Членом, яких світових організацій планує стати Україна? *

Виберіть усе, що підходить.

- ООН (Організація об'єднаних націй)
- ЦЄАВТ (Центральноєвропейська асоціація вільної торгівлі)
- СОТ (Світова організація торгівлі)
- ЄС (Європейський Союз)
- ОБСЄ (Організація з безпеки та співпраці в Європі)
- НАТО (Організація Північноатлантичного договору)

14. Яка країна є найбільшим виробником кави в світі? *

Виберіть лише один варіант.

- Індія
- Бразилія
- Туреччина
- Чилі

15. Скільки областей має Україна? *

16. Головна зернова культура України: *

Виберіть лише один варіант.

- жито
- пшениця
- ячмінь
- просо

17. Найвища точка України: *

18. Оберіть області, з якими межує Дніпропетровська область *

Виберіть усе, що підходить.

- Херсонська
- Запорізька
- Хмельницька
- Черкаська
- Кіровоградська
- Полтавська
- Донецька
- Харківська
- Миколаївська

19. В якому році було утворене м. Кривий Ріг? *

Виберіть лише один варіант.

- 1785
- 1775
- 1875
- 1675